

DIDACTICI PARTICULARE

UNELE ASPECTE ALE FORMĂRII COMPETENȚELOR DE APLICARE
A FORMELOR GRAMATICALE ALE SUBSTANTIVULUI LA COPII*Valentina MÎSLIȚHI**Universitatea de Stat din Tiraspol*

The article focuses on the problem of formation of necessary competences for using the grammatical forms of the noun by the late pre-school age and early school age children. The study comprises the methodology of identification the level at which the late pre-school age and early school age children use the grammatical forms of the noun. It also includes factual material that illustrates the mistakes recorded in the children's speech while applying the grammatical forms of the noun to different linguistic contexts.

Rolul important pe care îl are gramatica în formarea vorbirii, specificul limbajului copiilor preșcolari și școlari mici în care persistă substantivele datorită noțiunilor multiple pe care le denumește (și, în același timp, multiplele greșeli înregistrate în vorbirea acestora vis-à-vis de aplicarea formelor gramaticale ale acestei părți de vorbire), sarcina instituției preșcolare și a școlii primare de a fundamenta vorbirea corectă din punct de vedere gramatical au fost factorii care au favorizat cercetarea problemei cu referire la formarea competențelor de utilizare a formelor gramaticale ale substantivului la copiii de vârstă preșcolară mare și școlară mică.

Dat fiind faptul că noțiunii de competență până în prezent i-au fost atribuite diverse definiții, vom adera la opinia autorilor V.Guțu, E.Muraru, O.Dandara care definesc competența drept capacitatea/abilitatea complexă de realizare a obiectivelor, prin stabilirea conexiunii dintre cele trei elemente definitorii ale comportamentului: *a ști*, *a ști să faci* și *a ști să fii*, presupunând o bună cunoaștere a domeniului, abilități, motivație și atitudine pozitivă față de sfera de activitate. Potrivit autorilor anterior menționați, competența reprezintă capacitatea de a rezolva situații de problemă prin transferul și conexiunea cunoștințelor, abilităților și atitudinilor, în contextul competenței, atitudinii revenindu-i rolul determinant, ținându-se cont de încărcătura motivațional-valorică a acestui element comportamental [1].

Prin *competențe de utilizare a substantivului* avem în vedere mobilizarea motivată de către copii a unui ansamblu de resurse (aptitudini, cunoștințe, capacități, înglobate de atitudini) cu scopul aplicării corecte a formelor gramaticale ale substantivului în diverse contexte de exprimare.

Problema formării la copii a aspectului gramatical al vorbirii a fost studiată de diverși savanți: N. Chomsky, J. Piaget, D. Slobin, J. Bruner, A.Gregar, L. Rubinștein, L.Vîgotski, A. Gvozdev, D. Elconin, A. Leontiev, F.Sohin, S. Țeitlin, T. Slama-Cazacu etc.

F.Sohin consideră că în lucrările lui I.P.Pavlov se pot găsi indicații concrete referitoare la acele legi ale activității nervoase superioare care ne dau posibilitatea să înțelegem mecanismele fiziologice ce stau la baza însușirii de către copii a structurii gramaticale a limbii [2].

Caracterul de sistem, stereotipia, prin care I.P.Pavlov explică „uniformitatea formelor gramaticale”, sau cu alte cuvinte, caracterul de sistem care s-a format la nivelul celui de al doilea sistem de semnalizare și care este baza fiziologică a funcționării stabile a structurii gramaticale, se formează după aceleași legi ca și stereotipul format la nivelul primului sistem de semnalizare, deoarece cuvântul reprezintă pentru om un excitant tot atât de real ca și toți ceilalți excitanți comuni cu ai animalelor [3].

Așadar, potrivit concepției lui I.P.Pavlov, însușirea structurii gramaticale a limbii de către copil (în general) și în mod particular, procesul de formare a competențelor de utilizare a formelor gramaticale ale substantivului se explică prin mecanismul generalizării relațiilor la nivelul celui de al doilea sistem de semnalizare și prin formarea stereotipurilor. Astfel, F. Sohin susține că însușirea formei gramaticale a limbii are loc în baza unei dinamici complicate de stabilire a stereotipurilor, generalizarea lor și diferențierea care urmează [4].

Considerăm importantă pentru cercetarea noastră afirmația lui A.N.Gvozdev, potrivit căreia timpul și succesiunea însușirii diferitelor categorii este în dependență de caracterul semnificației lor pentru copil. În primul rând, se însușesc categoriile cu o semnificație concretă, distinct exprimată, care poate fi ușor sesizată de către copil. Astfel, înaintea tuturor categoriilor se însușește numărul substantivelor (aproximativ la vârsta de 1 an și 10 luni), deoarece deosebirea dintre un obiect și câteva obiecte este deosebit de concretă. De timpuriu se însușește (înainte de 2 ani) deosebirea dintre substantivele și diminutivele lor care se bazează, de asemenea, pe deosebiri ce există în realitate și pot fi ușor sesizate. Mai greu se însușesc categoriile care exprimă relațiile. În acest sens, elocventă este categoria cazului [5].

Aceste fapte prezintă în mod distinct nu numai interdependența dintre însușirea de către copil a structurii gramaticale a limbii și comunicarea verbală a lui cu adulții, cu imitarea vorbirii adulților, dar elucidează relația cu practica concretă și cu nevoile copilului.

Cercetările efectuate de către diverși autori (A.Gvozdev, F.Sohin, S.Țeitlin, T.Slama-Cazacu etc.), alături de rezultatele cercetării noastre au demonstrat că, în ceea ce privește categoria numărului, preșcolarii nu numai că întrebuițează forma de singular și plural a substantivelor (un *măr* – două *mere*; *copac* – *copaci* etc.), dar copiii au conștiința clară a acestei categorii. (Maria B., 5 ani, argumentează: „Cub pentru că e unul; cuburi pentru că sunt mai multe”).

Formarea și stabilirea unor reguli de alcătuire a pluralului permite copilului să alcătuiască și să aplice corect formele gramaticale caracteristice categoriei numărului. (Exemple: Cătălin P., 6 ani și 3 luni, aplică în mod corect pluralul următoarelor substantive: câine, bou, vizitiu, bărbat, păpușă, comoară, zi etc.; Dina L., 7 ani și 5 luni, utilizează corect pluralul substantivelor: cheie, floare, vulpe, bancă, broască, frigider etc.).

În același timp, nefiind formate competențele de utilizare corectă a categoriilor gramaticale ale substantivului în toată complexitatea lor, copiii, bazându-se pe o regulă, o extind în toate situațiile. În aceste cazuri în vorbire apar, prin generalizare ori bazate pe analogii, diferite greșeli. Astfel, T. Slama-Cazacu prezintă exemple în care analogiile se pot surprinde între formele de plural ale substantivului. Într-o succesiune de substantive care reprezintă aceeași categorie de obiecte și care au finalul asemănător la singular, diversele forme se influențează reciproc și dau naștere unor plurale contaminate („Avem și lopate, și galete, și trotinete”; „Și mămicile dorm, și tăticile”) [6].

Diverse alte generalizări se fac la cuvintele cu pluralul neregulat, prin analogie cu formele considerate corecte; „*mase*” (cu sensul de lucru) în loc de „*mese*”, „*ochiuri*” (în cazul când este vorba de organul văzului) în loc de „*ochi*”. De asemenea, uneori atât preșcolarii mari, cât și școlarii mici formează incorect pluralul substantivelor „*om*”, „*măr*”, „*soră*”, deoarece acestea intră în categoria acelor substantive în rădăcinile cărora apar modificări importante de la singular la plural.

În ceea ce privește categoria genului, de obicei, cel mai ușor copiii aplică substantivele mobile. La formarea genului substantivului se aplică atât sufixele, cu ajutorul cărora se formează substantivele feminine de la cele masculine (-*ță*: pictor-pictoriță; -*că*: orășean-orășeancă; -*ă*: văr-vară; -*oaică*: urs-ursoaică), cât și sufixe cu ajutorul cărora se formează substantivele masculine de la cele feminine (-*oi*: rață-rățoi; -*an*: curcă-curcan). Uneori însă copiii întâlnesc dificultăți chiar și în formarea genului acestor substantive. Acest lucru se întâmplă datorită experienței de viață limitată a copilului. Copilul nu a avut posibilitatea să contacteze cu întreaga diversitate a ființelor, lucrurilor pe care le redă această parte de vorbire, de aceea cuvintele respective nu s-au încadrat în vocabularul copilului. Este de la sine înțeles că în asemenea situații copilul ori nu va cunoaște nici una din formele genului substantivului propus, ori îi este cunoscută doar una dintre ele. Aceeași situație se întâmplă și în cazul substantivelor care au forme diferite pentru redarea genului. Numai în cazul în care copilului i s-a făcut cunoștință cât mai detaliat cu lumea care îl înconjoară va putea să realizeze diferențierea dintre sexe, ca în final să spună: „berbec-oaie”, „cocoș-găină”, „capră-țap”, „unchi-mătușă” etc. În sens contrar, copilul nu formează sexul opus substantivului numit.

De o complexitate sporită sunt substantivele epicene. Copilul trebuie să depună efort intelectual pentru a face deosebirea dintre celelalte tipuri de substantive (cu forme diferite în redarea genului) și acest tip de substantive ce dețin aceeași formă pentru desemnarea ambelor sexe (papagal, girafă, fluture, veveriță etc.).

Cele mai frecvente greșeli apar în vorbirea copiilor în cadrul categoriei cazului. Însușirea formelor declinării reprezintă dificultăți pentru preșcolarii și școlarii mici, mai ales în ceea ce privește cazul genitiv și dativ.

Nominativul, acuzativul și vocativul apar de timpuriu în vorbirea copilului [7] și sunt exprimate relativ corect, însă cu unele oscilări, mai ales în utilizarea prepoziției „pe” la acuzativ și, în general, a prepozițiilor.

T. Slama-Cazacu vorbește despre faptul că nediferențierea cuvintelor (de exemplu, a substantivelor de prepoziții) duce la folosirea unor cuvinte aglutinate care dau naștere la echivocuri, la greșeli de sens sau la nerecunoașterea cuvintelor când apar izolat („supat” în loc de „sub pat”; „nodaie” în loc de „în odaie”) [8, 9]. În cadrul cercetării noastre am întâlnit aceste aspecte și la unii copii de vârstă școlară mică (Cristina B., clasa a III-a: „i-am invitat pe cei mai *învârstă*”).

Specifice cazului acuzativ sunt greșelile comise de copii în flexionarea propriu-zisă, datorită utilizării incorecte a articolului („A chemat lupu (l) la masă”).

Exprimarea relativ corectă a acestor cazuri e corelată cu însușirea timpurie a relațiilor corespunzătoare. Prin însăși funcția lor, aceste relații apar mai frecvent în raporturile copiilor cu cei din jur. De exemplu, vocativul este un caz utilizat frecvent de către copii. În cadrul acestui caz am constatat că atât preșcolarii mari, cât și școlarii mici aplică la vocativ forma de nominativ („Ion” în loc de „Ioane”, „Viorica” în loc de „Viorico”).

De asemenea, vocativul implică apariția greșelilor de punctuație prin folosirea incorectă sau omiterea virgulei. Deși cunosc regulile de punctuație specifice acestui caz, majoritatea școlarii mici comit greșeli în aplicarea semnelor de punctuație în cazul substantivului aflat la vocativ. (Mihaela T., clasa a III-a, scrie: „Bine ai venit toamnă!”, fără a utiliza virgula înaintea substantivului *toamnă*. Ulterior știe să argumenteze că se pune virgula pentru că este vorba de o adresare situată la finalul enunțului).

Dificultatea cazurilor genitiv și dativ provine din însăși complexitatea exprimării lor morfologico-sintactice în limba română. În acest sens, greșelile întâlnite frecvent în vorbirea copiilor vizează aplicarea articolului „(a) lui” înaintea substantivului aproape întotdeauna cu forma „lu” („Ciorapii sunt *a lu* Andrei”, „I-am spus *lu tata* să vină”). Aceeași formă se întâlnește și în cazul substantivelor feminine („Cartea este *a lu Alina*”, „Pisica este *a lu fată*”).

Construcția cu articolul proclitic masculin singular la genitiv - dativ se generalizează și la formele femininului în plural. Astfel, la întrebarea „Ale cui sunt florile?”, unii copii au răspuns: „Florile sunt a lu fete” (în loc de „Florile sunt ale fetelor”).

Exprimarea copiilor denotă că nivelul dezvoltării operațiilor gândirii (analiza și sinteza) favorizează aplicarea de către copii a formelor desfășurate („a lu vulpe”) în locul celor sintetice („vulpii”).

Pentru a argumenta existența în vorbirea preșcolarii a erorilor comise la întrebunțarea formelor gramaticale ale substantivului prezentăm în continuare câteva exemple:

Roma C. (6 ani și 6 luni) aplică incorect forma de număr a substantivelor: „radieri, veveriți, perni, ușe, pară-pare, vițel-vițeli, epurle”. Nu cunoaște perechea substantivelor animate: curcă, găscă, capră, oaie, rață. Spune corect: vacă-bou. Aplică incorect substantivele ce redau genul opus prin cuvinte diferite: cocoș-cocoașă, pisică-pisea, cal-căluț. Alte greșeli: „Copiii au adus *bucheți* de flori *lu* doamna *învățătoare*”. La întrebarea „Al cui este ursul?” răspunde: „*Ursu* este *a lu* Cristina”. „A cui este pisica?” - „Pisica este *a lu* Mădălina”. „Ale cui sunt florile?” - „Florile sunt *a lu* Roma ... ale Romei”. „Școala este *a lu* copii”. „Păpușa este *a lu* Dana”. „Rochia este *a lu* Alina” (când i se spune că nu a spus corect răspunde „... *a lu* Alinei”). „Floarea este *a lu* fetiță”. „Andreea îi arată *lu* Roma că *bureta* este murdară”. Când i se spune că forma corectă a cuvântului este *burete*, formează pluralul la fel (un burete - doi burete). De regulă, formează pluralul folosind diminutive (floare-floricele, caiet-caiețele), probabil datorită abuzului în utilizarea diminutivelor și a preferinței pe care o au adulții de a aplica în exces diminutivele în vorbirea cu preșcolarii.

Iana B. (6 ani și 9 luni) formează incorect pluralul substantivelor: soră-„*sori*”; pară-„*peri*”, broască-„*broaști*”. După ce aplică „mazăre-mazări”, „ochelari-un ochelar”, utilizează corect „pantaloni-o pereche de pantaloni”. Nu poate aplica substantivele epicene: elefant, fluture, girafă, furnică. De la substantivul *vulpe* formează „*vulpoic*” (deși anterior a folosit forma „*vulpoi*”); „veveriță-veveri”; susține că nu poate forma perechea cuvintelor *șap* și *pisică*. Aplică incorect formele substantivului în cazul dativ și genitiv: „Casa este *a lui* Maria”, „*a lu* bunică”, „*a lui* copil”, „Tabloul este *a lu* Viorica”, „*a lui* fată”, „ursul îi telefonează *lui* fată, *lu* Aurica, *lu* fluture, *lu* lup, *lui* veveriță”.

George B. (6 ani și 5 luni) aplică incorect formele gramaticale ale următoarelor substantive: casă-„căsi”; soră-„sori”; vrăbie-„vrăbi”; frigider-„frigideruri”, tractor-„tractori”, semn-„semnuri”.

Cătălin P. (6 ani și 3 luni): „Tabloul este *a lu* Vasile, *a Vioricei*, *a tantii*”; „Creioanele sunt *a pictoarei*, *a lu* Cristi”. „Pantofii sunt ..... (ezită, apoi utilizează corect forma substantivului, fără a include în enunț și articolul)....copiilor”.

Analiza rezultatelor obținute în cadrul cercetării noastre ne-au permis să susținem ideea potrivit căreia se atestă greșeli în aplicarea formelor gramaticale ale substantivului și de către elevii de vârstă școlară mică. Propunem în continuare exemple care ilustrează acest fapt.

Unii dintre elevii clasei I au format incorect forma de plural pentru următoarele substantive: tractor („*tractori*”), dulap („*dulape*”, „*dulapi*”), arici („*aricile*”), creion („*creoane*”), radieră („*radieri*”) etc.

Sabina G. (clasa I, 7 ani și 1 lună) „girafă–*girăfi*, cal–,*cali*”.

Gherman C. (clasa a II-a, 8 ani și 8 luni): „Ion se încălzește la gura *sobii*”. „Zăpada se așterne pe casele *oamenelor*”.

Valeriu R. (clasa a II-a, 8 ani și 5 luni): „*ladă–lade*”.

Alte greșeli comise de către elevii clasei a II-a: zmeu (ființă fantastică)– „*zmeie*” (forma de plural a substantivului aplicată când este vorba de zmeul-jucărie); capră– „*căpri*”, „*capri*”, prinț– „*prințuri*”, sabie– „*săbi*”, fluier– „*fluieri*”. Din 23 de copii, 15 consideră că pluralul substantivului *palat* este „*palați*” sau „*palaturi*”; 5 copii consideră corectă forma substantivului „*mătușei*”, 12 elevi – „*geanta femeii*”, 2 elevi – „*bunicei*”. Fiind rugați să răspundă la întrebarea „Cui?”, unii elevi au răspuns: „*sorei*”, „*soarei*”, „*sorii*”; „*tantei*”, „*tantii*”, „*tiotii*”.

Ion B. (clasa a III-a, 10 ani): casă– „*căsi*”; „*Cășăli* (în loc de *casele*) sunt acoperite cu fulgi de nea”; „*Florile îi cad petalele*”.

Cristina B. (clasa a III-a, 9 ani și 5 luni): „*Oamenii* curăță drumurile înzăpezite ca *mașinele* să poată merge”. „*Ei împodobesc brăduțele de Anul Nou*”.)

Victor P. (clasa a III-a, 9 ani și 6 luni): „*Fulgii* plutesc încet ca niște *albini* ce caută flori”.

Alte greșeli comise de către elevii clasei a III-a: etajeră– „*etajeri*”, lampă– „*lampe*”; hipopotam– „*hipopotăreasă*”, „*hipopotană*”, „*hipopotancă*”, „*hipopotamă*”; croitor– „*croitoare*”; doctor– „*doctoreață*”, „*doctoră*”, „*doctoreasă*”; „*aripele puului*”; „*Prietenile* mele și-au cumpărat rochii albastre”; „*În grădinele noastre pomurile* (pomii) bătrâni s-au uscat”, „*Puului al vulturului* s-a lovit de o *peatră*”; „*Trebuie să traversăm în urma mașinei*”.

Dumitru H. (clasa a IV-a, 10 ani și 4 luni): „*Bunica* și bunelul strâng *nucele* din copac”.

Adriana B. (clasa a IV-a, 10 ani și 7 luni): „*E* anotimpul *strângerea* roadei”.

Cristina V. (clasa a IV-a, 10 ani și 9 luni): „*În poenița* veselă *copii* bucuroși se joacă în *joci* interesante”. „*Vara* pleacă cu mari *regretări* de la noi”. „*Vulpea mândră* se laudă *la animalele* din pădure că are blană pufoasă și moale”. „*Copii* harnici sădesc cu atenție *copacii* firavi”. Alte greșeli: „*patul sorei*”, „*televizorul mătușei*”, „*caietele tantei*”, „*ciorapii a lui Nicu*”. Printre formele corecte se întâlnesc și greșeli: odată cu utilizarea substantivelor proprii feminine („*Corinei*, *Anei*”), aplică incorect și substantivele proprii masculine („*cărțile Ștefănelului*”, „*perna Costelului*”). Dat fiind faptul că aplică incorect forma de plural (ușă– „*ușe*”), corespunzător greșesc și la articularea substantivului („*Ușele școlii* sunt larg deschise”).

Cert este că în vorbirea copiilor se atestă și aplicarea corectă a formelor gramaticale ale substantivului.

Cunoscând faptul că cele mai frecvente forme incorecte sunt cele cazuale, le-am cerut elevilor să compună câte un catren în care să utilizeze cât mai multe cuvinte care ar răspunde la întrebarea „Cui?” (pentru clasele a III-a și a IV-a sarcina propusă a vizat utilizarea substantivelor proprii și comune cărora le poate fi atribuită întrebarea „Cui?”).

Prezentăm în continuare unele exemple care atestă aplicarea corectă de către copiii de vârstă școlară mică a formelor gramaticale ale substantivului:

„*Anei*, lui *Cristi* și lui *Viorel*

Le-a plăcut un *ghiocel*.

Ghiocelul a înflorit

Și *zăpada* s-a topit” (Margareta D., clasa I)

„*Carolinei* și *Marinei*,

Mădălinei și *Corinei*

Le plac *florile-n câmpii*,

Unde-s multe *păpădii*” (Andrei S., clasa a II-a)

„*Violetei*, *Margaretei*,

Sandei, *Adrianei*, *Getei*

Le șoptesc pe la ureche

Că sunt cele mai cochete” (Adriana C., clasa a III-a)

„Anei, lui Radu, Marceli, lui Mihăiță

Mama le-a împletit câte o coroniță,

Apoi cu drag și cu fantezie

Le-a spus copiilor o poezie” (Vasile H., clasa a IV-a)

Materialul factologic prezentat în cadrul articolului a fost extras în urma elaborării și implementării metodicii de diagnosticare a nivelului de formare a competențelor de utilizare a formelor gramaticale a substantivului la copiii de vârstă preșcolară mare și școlară mică.

Criteriile în baza cărora a fost determinat nivelul de formare a acestor competențe gramaticale au vizat:

- aplicarea formei de număr a substantivului (folosirea substantivelor ce au o formă pentru singular și o formă pentru plural; utilizarea substantivelor identice ca formă la singular și plural; întrebuițarea substantivelor din categoria singularia sau pluralia tantum; aplicarea substantivelor cu mai multe forme de plural);
- folosirea formei de gen a substantivului (utilizarea substantivelor mobile; aplicarea formei de masculin și feminin exprimată de două substantive diferite; întrebuițarea substantivelor epicene);
- utilizarea formei cazuale a substantivului (aplicarea substantivului în cazul nominativ, acuzativ și vocativ; folosirea formelor substantivului în cazul dativ; utilizarea formelor de genitiv a substantivului).

Pentru identificarea nivelului de formare a competențelor de utilizare a substantivului la preșcolarii mari și școlarii mici prin prisma criteriilor prezentate anterior, am aplicat mai multe probe pe care le prezentăm în continuare.

Proba 1. Obiectiv: evaluarea capacității de a utiliza substantivele ce au forme pentru ambele numere, de a folosi substantivele singularia tantum.

Instrucțiuni: spune cum vor fi mai mulți /multe.

Vârsta preșcolară mare: câine, șarpe, bou, tigru, vizitiu, bărbat, casă, curea, păpușă, soră, cheie, comoară, zi, vulpe, vrabie, bancă, pară, broască, oră, ladă, frigider, tractor, personaj, acvariu, semn, tricou, ou, ac, dulap, ciocan (substantive cu forme pentru ambele numere), piper, miere, griș, mazăre, lapte, sânge (substantive singularia tantum).

Vârsta școlară mică: burete, fiu, oaspete, codru, geamgiu, brad, basma, nuiă, cafea, șa, buturugă, ceartă, mătușă, soră, fiică, barză, bască, vale, corabie, tigaie, fermoar, pământ, incident, bagaj, lacăt, sacou, exemplu, os, briceag, radio (substantive cu forme pentru ambele numere), aur, cinste, rouă, lapoviță, nord, oxigen (substantive singularia tantum).

Proba 2. Obiectiv: evaluarea capacității de a utiliza substantivele identice ca formă pentru ambele numere, de a folosi substantivele pluralia tantum.

Instrucțiuni: eu spun doi, tu spune unu.

Vârsta preșcolară mare: genunchi, arici, vulpoi, rățoi, broscoi, pui, vânzătoare (substantive identice ca formă la singular și plural), ochelari, pantaloni, cereale (substantive pluralia tantum).

Vârsta școlară mică: pici, unchi, pronume, învățătoare, tei (substantive identice ca formă la singular și plural), icre, tăiței, zori, aplauze (substantive pluralia tantum).

Proba 3. Obiectiv: evaluarea capacității de a aplica forma gramaticală corectă impusă de normele limbii literare.

Instrucțiuni: alege varianta corectă.

Vârsta preșcolară mare: aripă–aripi–aripe, ghem–gheme–ghemuri, vis–vise–visuri, cravată–craveți–cravate, chibrit–chibrite–chibrituri.

Vârsta școlară mică: obicei–obiceiuri–obiceie, refren–refrene–refrenuri, copertă–coperte–coperți, regulă–reguli–regule, coală–coli–coale, talpă–tălpi–talpe.

Proba 4. Obiectiv: evaluarea capacității de a întrebuița substantivele cu mai multe forme de plural, aparținând genurilor diferite și având sensuri diferite.

Instrucțiuni: spune câte două cuvinte pentru a arăta mai multe /mulți.

S-au propus aceleași cuvinte pentru ambele vârste: ghiveci, ochi, corn, cot.

Proba 5. Obiectiv: evaluarea capacității de a utiliza genul substantivelor.

Instrucțiuni: găsește perechea.

Vârsta preșcolară mică: prieten, doctor, elev, croitor, lup, vulpe, curcă, bou, cal, țap, berbec, pisică, tată, soră, elefant, fluture, girafă, veveriță, furnică.

Vârsta preșcolară mare: văr, pictor, cititor, nepot, bucătar, orășean, unchi, albină, vier, iapă, răs, viezure, șoim, leopard, cămilă.

Proba 6. Obiectiv: evaluarea capacității de a utiliza substantivele în cazul nominativ, acuzativ și vocativ.

Instrucțiuni: priviți imaginile și formați propoziții dezvoltate.

Imagini: O bătrână stă sub un pom ale cărui crengi se apleacă sub greutatea roadelor.

Un copil citește o carte așezat pe o bancă.

Tata se întoarce de la serviciu.

Câinele se ascunde sub pat, iar Dan îl îndeamnă să iasă pentru a lua masa.

O fetiță își ceartă pisica pentru că aceasta i-a rupt caietul.

Proba 7. „Cui?”. Obiectiv: evaluarea capacității de a utiliza formele gramaticale ale substantivului în cazul dativ.

Vârsta preșcolară mare. Pe baza unei imagini (Ursul își telefonează prietenii), copiii răspund la întrebările: Cui îi telefonează ursul? Cui le telefonează ursul?

Cuvintele utilizate conform imaginii: băiat (Dan), fată (Emilia), fluture, arici, lup, iepure, șarpe, veveriță, bufniță, vulpe, broască.

Pentru vârsta școlară mică am mai propus realizarea în scris a sarcinii: Pune cuvintele din paranteze la forma corectă:

Vasile i-a cerut (Cornel) ----- un creion roșu.

Cătălin i-a oferit (Marcela) ----- o floare mirositoare.

Dan i-a recomandat (soră) ----- să citească o carte.

Bătrânul i-a dat (bărbat) ----- un sfat bun.

Mama i-a arătat (femeie) ----- adresa căutată.

Elevii le-au răspuns (prietenii) ----- la scrisoare.

Copiii au adus apă ----- (animale).

Proba 8. „A, al, ai, ale cui?”. Obiectiv: evaluarea capacității de a utiliza formele gramaticale ale substantivului în cazul genitiv.

Atât preșcolarilor mari, cât și școlarii mici li s-a dat sarcina: răspunde complet la întrebări folosind cuvintele date.

A cui este casa? Cuvinte: Maria, Andrei, bunică, copil, zâne, vânători.

Al cui este tabloul? Cuvinte: Vasile, Viorica, frate, tanti, surori, părinți.

Ai cui sunt pantofii? Cuvinte: Beatrice, Ion, soră, bărbat, fete, copii.

Ale cui sunt creioanele? Cuvinte: Cristian, Olga, coleg, pictoriță, prietene, elevi.

Pentru vârsta școlară mică am mai propus realizarea în scris a sarcinii:

Pune cuvintele din paranteze la forma cerută:

Fata (împărat) ----- era tânără și frumoasă.

Cartea (Nicu) ----- este la fel ca a (Mădălina) ----- și a (Beatrice) ----- .

Geanta (tanti Irina) ----- este modernă.

Marginea (stradă) ----- este umbrată de copaci.

Mugurii (copaci) ----- plesnesc pe ramuri.

Strugurii (vii) ----- își spală fața cu roua (dimineată) ----- . În conformitate cu criteriile și probele elaborate, am clasificat copiii la trei niveluri după cum urmează:

- Nivel înalt. Copiii formează corect forma de singular și plural a substantivelor date, recunosc și aplică substantivele singularia și pluralia tantum, găsesc câte două forme pentru substantivele care posedă mai multe forme la numărul plural având sensuri diferite. Copiii aplică în mod corect formele de gen ale substantivului care vizează: utilizarea substantivelor mobile; aplicarea formei de masculin și feminin exprimată de două substantive diferite; întrebuițarea substantivelor epicene. De asemenea, copiii întrebuițează corect formele cazuale ale substantivului ce se referă la aplicarea substantivului în cazul nominativ, acuzativ și vocativ; folosirea formelor substantivului în cazul dativ; utilizarea formelor de genitiv ale substantivului).

- Nivel mediu. Copiii folosesc corect substantivele care au câte o formă pentru singular și plural, dar întâmpină greutăți în aplicarea substantivelor din categoria singularia și pluralia tantum, nu folosesc întotdeauna

una în mod corect forma gramaticală a substantivelor acceptată de normele limbii literare. Copiii utilizează corect substantivele mobile, dar comit greșeli în aplicarea formei de masculin și feminin exprimată de două substantive diferite, aplică incorect substantivele epicene.

- Nivel scăzut. Copiii aplică incorect formele gramaticale specifice numărului substantivului, folosesc inadecvat formele specifice genului substantivelor și întrebunțează incorect formele cazuale.

Reieșind din aspectele prezentate anterior conchidem:

- însușirea structurii gramaticale a limbii de către copil se explică prin mecanismul generalizării relațiilor la nivelul celui de al doilea sistem de semnalizare și prin formarea stereotipurilor. Astfel, însușirea formei gramaticale a limbii (în general) și formarea competențelor de aplicare a formelor gramaticale ale substantivului (în particular) are loc în baza unei dinamici complicate de stabilire a stereotipurilor, generalizarea lor și diferențierea care urmează ulterior;
- timpul și succesiunea însușirii categoriilor gramaticale specifice substantivului este în raport cu caracterul semnificației lor pentru copil;
- elaborarea și implementarea metodicii de diagnosticare a nivelului de formare a competențelor de utilizare a formelor gramaticale ale substantivului la copiii preșcolari mari și școlari mici a favorizat determinarea particularităților de aplicare de către copii a formelor substantivului în diverse contexte de exprimare;
- greșelile înregistrate în vorbirea copiilor reprezintă un indiciu al necesității de a determina și implementa tehnologiile didactice cu valoare maximă în formarea la preșcolarii mari și școlarii mici a acestor competențe gramaticale.

Referințe:

1. Guțu V., Muraru E., Dandara O. Proiectarea standardelor de formare profesională inițială în învățământul universitar: Ghid metodologic. - Chișinău: USM, 2003, p.14, 28.
2. Sohin F.A. Unele probleme ale însușirii de către copil a structurii gramaticale a limbii, în lumina învățaturii fiziologice a lui I.P. Pavlov / Analele Româno-Sovietice. Seria Pedagogie–Psihologie. - 1951. - Nr.3. - P.102.
3. Ibidem, p.103.
4. Ibidem.
5. Гвоздев А. Вопросы изучения детской речи. - Москва: Из-во Академии педагогических наук РСФСР, 1961, с.461.
6. Slama-Cazacu T. Relațiile dintre gândire și limbaj în ontogeneză. - București: Editura Academiei, 1957, p.414.
7. Гвоздев А. Op.cit.
8. Slama-Cazacu T. Psiholingvistica – o știință a comunicării. - București: ALL, 1999. - 825 p.
9. Slama-Cazacu T. Relațiile dintre gândire și limbaj în ontogeneză.

Prezentat la 14.05.2008